

УДК 378

**ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ
СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТИ
(НА ПРИКЛАДІ ВИКЛАДАННЯ КУРСУ «СОЦІОЛОГІЯ»)**

О.А. Слободиська

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри права,
Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ
email: sloboda55@gmail.com

**ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ
ЭКОНОМИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ В УСЛОВИЯХ ТРАНСФОРМАЦИИ
ОБРАЗОВАНИЯ (НА ПРИМЕРЕ ПРЕПОДАВАНИЯ КУРСА «СОЦИОЛОГИЯ»)**

О.А. Слободиская

кандидат исторических наук, доцент, доцент кафедры права,
Винницкий торгово-экономический институт КНТЭУ

**FEATURES OF THE ORGANIZATION OF INDEPENDENT WORK OF STUDENTS OF
ECONOMIC SPECIALTIES IN CONDITIONS OF EDUCATION TRANSFORMATION
(BY THE EXAMPLE OF TEACHING THE COURSE «SOCIOLOGY»)**

O.A. Slobodyska

Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of Law Chair,
Vinnytsa Trade Institute of Trade and Economics of KNTEU

Переформатування системи національної освіти потребує активних пошуків нових педагогічних технологій підготовки майбутніх фахівців, зорієнтованих на розвиток самостійності та пізнавальної активності. В статті аналізується використання окремих форм самостійної роботи студентів на прикладі викладання курсу «Соціологія» для студентів економічних спеціальностей, а саме: використання у навчальному процесі навчально-методичних розробок та масового відкритого онлайн курсу. Проаналізовано позитивні аспекти та недоліки і обмеження у їх використанні.

Ключові слова: масовий відкритий онлайн курс (МВОК); завдання до самостійної роботи з соціології; навчально-методичні розробки.

Переформатирование системы национального образования требует активных поисков новых педагогических технологий подготовки будущих специалистов, ориентированных на развитие самостоятельности и познавательной активности. В статье анализируется использование отдельных форм самостоятельной работы студентов на примере преподавания курса «Социология» для студентов экономических специальностей, а именно: использование в учебном процессе учебно-методических разработок и массового открытого онлайн курса. Проанализированы позитивные аспекты а также недостатки и ограничения в их использовании.

Ключевые слова: массовый открытый онлайн курс (МООК); задания к самостоятельной работе по социологии; учебно-методические разработки.

Reformatting the national education system requires the active search for new educational technologies in training future professionals, oriented towards the development of self-sufficiency and cognitive activity. The article analyzes the use of certain forms of independent work of students by the example of teaching the course "Sociology" for students of economic specialties, namely the use of educational and methodological developments and massive open online course in educational process of teaching. There were analyzed the positive aspects, and shortcomings, and limitations in their use.

Keywords: massive open online course (MOOC); tasks for unsupervised work in sociology; educational and methodological developments.

Переформатування системи національної освіти потребує активних пошуків нових педагогічних технологій підготовки майбутніх фахівців, зорієнтованих на розвиток самостійності та

пізнавальної активності. Тому актуальною є проблема організації самостійної роботи студентів в умовах особистісно-орієнтованого навчання. Зокрема, через збільшення часу на самостійну роботу при скороченні аудиторних годин.

Низка науковців досліджували умови ефективної організації СРС з різних позицій. Так, М.І. Дьяченко та Л.А. Кандибович, розглянули психологічний аспект проблеми, вказали на необхідність у стимулюванні студентів, розробці системи завдань для розвитку творчої активності студентів та створенні чіткої організації навчального процесу, що забезпечував би виконання раціонального бюджету часу.

На думку Л.В. Онучак, яка досліджувала педагогічні умови організації самостійної позааудиторної роботи студентів, підвищенню ефективності організації СРС сприяють такі з них: створення мотиваційної основи позааудиторної діяльності; широке застосування різномірних професійно орієнтованих завдань для самостійної позааудиторної роботи студентів з наступним аналізом результатів їх виконання; упровадження системи позааудиторної роботи, використовуючи сучасні гнучкі педагогічні технології, що поєднують науково обгрунтовані індивідуальні й колективні форми роботи; індивідуалізація професійного навчання з урахуванням рівня підготовки кожного студента [4].

Якубовська О.М., розглядаючи самостійну роботу в контексті особистісно-орієнтованого навчання, визначила дидактичні вимоги, яким повинна відповідати особистісно-орієнтована самостійна робота, а саме: навчальний матеріал повинен передбачати виявлення суб'єктивного досвіду студента, включаючи досвід його попереднього навчання; самостійна робота по засвоєнню знань має бути направлена не тільки на розширення їх обсягу, узагальнення предметного змісту, але й на постійне переосмислення набутого суб'єктивного досвіду студентів та постійне порівняння з науковим змістом здобутих знань; необхідно активно стимулювати студентів до самостійної освітньої діяльності, зміст і форми якої повинні забезпечувати їм можливість для самоосвіти, саморозвитку, самовираження в ході оволодіння знаннями; необхідно конструювати навчальний матеріал, який відкриє студентові можливість вибирати зміст, вид та форми самостійної роботи; забезпечення контролю та оцінки не тільки результату, а й процесу самоосвіти студента; самостійна робота повинна забезпечувати рефлексію, оцінку учіння як суб'єктивної діяльності студента [9].

Орел Л.О. виділила три основні напрямки зміни зовнішніх умов організації самостійної роботи студента (СРС), що взаємопов'язані між собою: 1) нормативний: згідно з нормативними документами СРС повинна займати понад 50% часу; такий обсяг часу неминуче викликає глибокі зміни в навчальному процесі, орієнтує останній на організаційні та методичні зміни; 2) організаційний: великий обсяг часу, відведений на самостійну роботу, і завдання, поставлені перед нею вимагають її ефективної організації: дієвого управління СРС; впровадження інноваційних технологій: кредитно-модульної системи навчання, рейтингової системи оцінювання, особистісно-орієнтованого підходу; 3) методичний: організаційні зміни будуть результативними за умови одночасних методичних змін, що передбачають: якісне інформаційно-методичне та комп'ютерне забезпечення та високий рівень методичної підготовки викладачів[5].

Метою статті є аналіз організації окремих форм самостійної роботи для студентів економічних спеціальностей у контексті викладання курсу «Соціологія».

За сучасних умов навчання, про що було зазначено вище, змінюються функції викладача в організації самостійної роботи студентів він повинен забезпечити: якісні методичні розробки з свого предмету; підготовку і перевірку диференційованих завдань, індивідуальне консультування, розробку індивідуальних стратегій навчання кожного студента тощо [6].

Зокрема, якісні навчально-методичні розробки забезпечують здобувачів вищої освіти своєрідною «дорожньою картою» в оволодінні навчальним матеріалом, сприяють підвищенню самостійності і створюють умови для оптимізації навчального процесу. До таких розробок можемо віднести навчальні посібники в друковану основу, завдяки особливостям структурування вони

дають змогу розробляти завдання різного рівня складності, підвищувати індивідуалізацію навчання, методичні рекомендації до самостійної роботи студентів тощо.

Так, при створенні навчально-методичних розробок для викладання курсу «Соціологія», були враховані методичні підходи особистісно-орієнтованого навчання до здійснення контролю навчальних досягнень студентів. А саме, вони містять різнорівневі завдання і запитання для самостійної роботи та підготовки до практичних занять; творчі завдання, які є різновидом проектної діяльності; завдання для поточного контролю. Вони побудовані за наступною структурою: орієнтаційно-мотиваційний компонент; операційно-виконавчий компонент; рефлексійно-оціночний компонент.

Орієнтаційно-мотиваційний компонент був представлений тематичним планом дисципліни «Соціологія»; описом знань та умінь, що формуються в межах теми, основних теоретичних питань до практичного заняття, джерелами інформації, критеріями оцінювання, питаннями до заліку.

Операційно-виконавчий компонент був представлений контрольними питаннями, темами рефератів та презентацій, алгоритмічними приписами до написання рефератів та створення наукових презентацій, зразком залікового білету, а також системою різнорівневих вправ.

Наведемо класифікацію вправ за змістом та приклади, що запропоновані в завданнях для самостійного опрацювання:

- глосарій (*Користуючись словниками-довідниками (Біленький Є.А., Городяненко В.Г., Піча В.М.) та навчальними посібниками (Городяненко В.Г., Дворецька Г.В., Сірий Є.В., Примуш М.В., Черниш Н.Й. та ін.), розкрийте зміст понять та назвіть поняття за наведеними визначеннями*);

- складання схем (*Ознайомившись з матеріалами лекції та посібників, запропонуйте структурно-логічну схему «Види соціологічних досліджень»*);

- заповнення таблиць та схем (*Заповніть таблицю, охарактеризувавши концепції співіснування етнічних груп*);

- заповнення таблиць за прикладом (*З'єднайте стрілками перераховані науки з відповідним визначенням / доповніть таблицю «Види соціального контролю», заповніть таблицю, вказавши у відповідній колонці номер прикладу соціальних санкцій*);

- аналіз соціологічної інформації (*Ознайомившись з результатами дослідження «САМООЦІНКА СТАНУ ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ» (КМІС лютий, 2016), дайте відповідь на питання: Чи з'явився оптимізм у населення стосовно поглядів на власне здоров'я? Проаналізуйте зміни, що відбулися в самооцінці здоров'я в різних соціальних групах: за віком, за статтю, за рівнем освіти, за фінансовим становищем*);

- доповніть речення (*Головними проблемами соціології економіки є: 1. Розробка економіко-соціологічної моделі певного стану суспільства; 2.....; 3.....*);

- доповніть структурно-логічну схему, таблицю (*Доповніть структурно-логічну схему «Основні мотиви розлучень» / Доповніть таблицю «Шлюбні девіації»*) [7].

Рефлексійно-оціночний компонент був представлений тестовими завданнями різного рівня складності для контролю знань студентів. Вони добре себе зарекомендували, як індивідуальна форма самостійної роботи, тому що дозволяли швидко і якісно перевірити рівень знань кожного здобувача вищої освіти. Тести сприяли максимальному врахуванню індивідуальних особливостей студентів (швидкість сприйняття матеріалу, темп виконання, використання додаткової літератури, а головне – можливості самостійно обрати ступінь важкості тесту). Оскільки тести були розміщені і у навчально-методичному посібнику, і були доступні у СУН MOODLE (система управління навчанням у середовищі MOODLE), то вони виконували декілька функцій, а саме: по-перше, навчаючи (студент мав змогу довчитися в зручному темпі матеріал, детально розібратися в новому матеріалі), по-друге, коригуючи (готуючись в зручних умовах студенти, як правило, показували кращий результат засвоєння знань, що підвищувало індивідуальний рейтинг студента в умовах кредитно-модульної системи), по-третє, виховну (в процесі їх виконання здійснювався саморозвиток, самоуправління навчальним процесом, що сприяло формуванню їх самостійності).

Тести розміщені в порядку зростання їх складності. До кожної з тем пропонувалися завдання чотирьох рівнів. Початковий рівень – тестові завдання, що передбачають вибір однієї правильної відповіді. Середній рівень мав два завдання: одне на встановлення відповідності (наприклад, *Встановіть хронологічну послідовність появи засобів масової інформації. а/Журнал. б/Книга. с/Телеграф. д/Інтернет. е/Радіо. ф/Телебачення. г/Газета. h/Кіно.*), або на перевірку вміння формулювати визначення (наприклад, *Соціальна комунікація – це ...*), друге – передбачало вибір правильної відповіді з наведеного переліку варіантів (наприклад, *Вкажіть номери, якими позначено ознаки трансформації соціального інституту сім'ї в сучасних умовах: 1)зростання кількості традиційних сімей співпадає зі зростанням загальної кількості домашніх господарств; 2)різке зниження показників шлюбності населення; 3)зменшення частки незарєєстрованих шлюбів; 4)збільшення кількості дітей, що народилися поза шлюбом; 5)зменшення кількості неповних сімей; 6)радикальні зміни місця та ролі жінок у соціально-економічному житті; 7)домінування традиційної свідомості населення, яке не сприймає появу нових форм і цінностей сімейного та шлюбного життя*). Достатній рівень включав завдання на заповнення таблиці (наприклад, *«Види націоналізму»*) та одне теоретичне запитання (наприклад, *Охарактеризуйте процес глобалізації, як найважливішу суспільну зміну, що відбувається сьогодні.*). Високий рівень містив завдання творчого характеру (наприклад, *прокоментуйте цитату: «Інтенсивність та всезагальність вертикальної соціальної мобільності коливаються в межах соціальної стратифікації одного і того самого суспільства в різні періоди історії, зокрема, під час соціальних потрясінь.» (Сорокин П. Человек. Цивілізація. Общество. / Общ. ред., сост. и пред. А.Ю. Согомонов. – М.: Политиздат, 1992. – С.379.) Чому на Вашу думку змінюється інтенсивність соціальної мобільності саме в ці періоди? Наведіть приклади*)[7].

Методикою передбачається, по-перше, студенти самостійно заповнюють схеми та таблиці при підготовці до практичного заняття, по-друге, більшість завдань можуть виконати всі студенти, використовуючи в разі необхідності матеріал рекомендованих підручників. Але для мотивації навчання сильних студентів до кожної теми були включені завдання, які вимагали більш глибокого осмислення матеріалу, та завдання проблемного характеру. Так завдання з теми «Економічна соціологія» високого рівня складності, вимагає додаткового часу для виконання, а враховуючи те, що не всі студенти його виконуватимуть, пропонувалось опрацювати самостійно заздалегідь. (наприклад: *Прокоментуйте цитату і дайте відповідь на питання: «Праця означає для людини щось більше, ніж просто нудні обов'язки, інакше люди, втративши її, не почувалися б такими покинутими та розгубленими... В сучасному суспільстві мати роботу означає зберегти самоповагу. Навіть там, де умови праці доволі неприсмні, а поставлені завдання нудні, робота виявляється конструктивним елементом психологічного стану та щоденної діяльності людини» [2, с. 364]. Наведіть аргументи на користь того, що втрата роботи може зашкодити впевненості людини у своїй соціальній значущості*) [7].

Крім традиційних форм самостійної роботи, які себе виправдали протягом тривалого часу, здобувачам вищої освіти пропонується ознайомлення з масовим відкритим онлайн-курсом (надалі МВОК або МООС).

Термін МВОК МООС (анг.) вперше використаний у 2010 р. Дейвом Корм'є (Dave Cormier) з університету Острова Принца Едварда (Канада) і складається з чотирьох окремих понять: Massive (масовий) – передбачає велику кількість учасників з усього світу; Open (відкритий) – курс безоплатний і будь-хто може приєднатись до нього; Online (онлайн) – курс знаходиться у відкритому доступі в мережі інтернет; Course (курс) [3].

Авторами МВОК «Соціологія та соціальні дослідження: що, як, навіщо», представленого на освітньому порталі «Prometheus», є О.В. Богдан - кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціології Національного університету «Києво-Могилянська академія» та І.Е. Бекешкіна – український соціолог, спеціаліст у галузі політичної та електоральної соціології, директор фонду «Демократичні ініціативи». Цей курс складається з відеолекцій, інтерактивних завдань та форумів

для обговорення навчальних матеріалів [1].

Оскільки у навчальній програмі відводиться лише 8 год. аудиторних занять та 13 год. на самостійне опрацювання тем «Організація соціологічного дослідження» та «Методи збору соціологічної інформації», то такий потужний ресурс у вигляді МВОК від кращих викладачів та практиків відкриває перед студентами можливість в опануванні основ планування дослідницьких компонентів соціальних проектів, в розгляді ключових аспектів інтерв'ювання й анкетування з дослідницькою метою; в розумінні типових помилок в соціальних дослідженнях, в розвінчанні поширених міфів про соціологію та соціальні дослідження, зокрема про репрезентативні опитування громадської думки [2].

Використання зазначених вище форм самостійної роботи студента в межах навчання має як позитивні аспекти так і певні обмеження та недоліки (табл.1).

Таблиця 1

	<i>Використання навчально-методичних розробок</i>	<i>Використання МВОК</i>
<i>Позитивні аспекти</i>	<ul style="list-style-type: none"> - дає змогу студентам організувати власну пізнавальну діяльність, орієнтуватись в умовах оцінювання знань; - урізноманітнює види організації пізнавальної діяльності студентів (робота з соціологічною інформацією, статистичними даними, підручниками, словниками, довідниками, фаховими виданнями); - містить структуровані елементи навчального матеріалу, що полегшують сприймання інформації та її запам'ятовування; - полегшує педагогічну діяльність викладача. 	<ul style="list-style-type: none"> - масовість, глобальність, безкоштовність; - залучення кращих викладачів з провідних світових університетів; - наявність елементів традиційної освіти (розклад, дедлайни, екзамени); - наявність чисельних каналів зворотного зв'язку між усіма суб'єктами навчального процесу; - використання комплексу спеціально сконструйованого дидактичного матеріалу (лекції, конспекти, тести) [3].
<i>Обмеження та недоліки</i>	<ul style="list-style-type: none"> - утруднення у відстеженні самостійності виконання завдань; - великий обсяг робіт, які повинен перевіряти викладач; - небезпека зниження активної творчої роботи студента при виконанні завдань. 	<ul style="list-style-type: none"> - обмеженість практичних завдань і оцінки самостійної роботи слухача, оскільки використовуються тільки ті завдання, які можуть бути формалізовані та перевірятися автоматично; - обмеженість можливостей зворотного зв'язку, оскільки навіть найкращу технологію не можна порівнювати з «живою» взаємодією; - проблеми плагіату та ідентифікації виникають через неможливість перевірити самостійність виконання завдань слухачем або наявності у нього кількох акаунтів; - проблема визнання сертифікату успішного закінчення онлайн-курсу університетами і роботодавцями; - підтримка мотивації на успішне завершення онлайн курсу [3].

Отже, використання як якісного навчально-методичного забезпечення, так і МВОК є не виключаючими, а взаємодоповнюючими формами СРС та допомагають у розв'язанні проблеми

формування позитивного ставлення студента не тільки до самостійної роботи, але й до самоосвіти загалом. Адже, на жаль, частина студентів здобувають освіту не заради пізнання нового, а з прагматичних міркувань, здати залік або іспит, у них відсутня пізнавальна активність та справжній інтерес до навчання, вони не усвідомлюють потребу у самоосвіті. Тому реалізація такого підходу у навчанні стимулюватиме, по-перше, студентів до самоосвіти та самовиховання; по-друге, викладачів до підвищення загального рівня викладання та саморозвитку.

Список використаних джерел

1. Богдан О. Соціологія та соціальні дослідження: що, як, навіщо»: масовий відкритий онлайн-курс / Олена Богдан, Ірина Бекешкіна (електронний ресурс) – Режим доступу <https://prometheus.org.ua/about-us/>
2. Богдан О. Що варто знати про соціологію та соціальні дослідження? Посібник-довідник для громадських активістів та всіх зацікавлених / Олена Богдан; консультант-рецензент Володимир Паніотто. – К.: Дух і Літера, 2015. – 380 с.
3. Кузьменко Г.М. Масові відкриті онлайн-курси у контексті євроінтеграції вищої освіти України / Кузьменко Г.М., Хорольський О.В. (електронний ресурс) // Соціально-економічні трансформації в епоху глобалізації: матеріали 6 Всеукраїнської науково-практичної конференції (Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка). – 2015. – С.167-171. – Режим доступу: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/4348>
4. Онучак Л.В. Педагогічні умови організації самостійної позааудиторної роботи студентів економічних спеціальностей: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Л.В. Онучак. – К., 2002. – 21 с.
5. Орел Л.О. Педагогічні умови організації самостійної роботи студентів у контексті реформування вищої освіти України / Орел Л.О.// Нові технології навчання. – 2013. – N 76. – С. 265-270.
6. Пометун О.І. Енциклопедія інтерактивного навчання / Пометун О.І. – К. АПН, 2007. – 144 с.
7. Слободиська О.А. Самостійна робота студентів у контексті особистісно-орієнтованого навчання (на матеріалі вивчення соціології) / Слободиська О.А. // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: збірник наукових праць. – Вип. 34. – Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2012. – С. 430-434.
8. Соціокультурні та психологічні аспекти адаптації особистості в сучасному соціумі: монографія / Н. Є. Завацька, О. О. Левченко, Н. В. Провоторова, О. О. Гамага, та інші. МОНМС України, Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. – Луганськ, 2012. – 310 с.
9. Якубовська О.М. Самостійна робота у контексті особистісно-орієнтованого навчання/ Якубовська О.М.// Організація самостійної роботи слухачів в умовах інформаційного суспільства: матеріали науково-методичної конференції. – Одеса: ОРІДУ УАДУ, 2002. – С.211-215.

References:

1. Bohdan O. Sociolohiya ta social"ni doslidzhennya: shho, yak, navishho»: masovyy vidkrytyj onlajn-kurs / Olena Bohdan, Iryna Bekeshkina (elektronnyj resurs) – Rezhym dostupu <https://prometheus.org.ua/about-us/>
2. Bohdan O. Shho varto znaty pro sociolohiyu ta social"ni doslidzhennya? Posibnyk-dovidnyk dlya hromads"kyx aktyvistiv ta vsix zacikavlenyx / Olena Bohdan; konsul"tant-recenzent Volodymyr Paniotto. – K.: Dux i Litera, 2015. – 380 s.
3. Kuz"menko H.M. Masovi vidkryti onlajn-kursy u konteksti yevrointehracyi vyshhoyi osvity Ukrayiny / Kuz"menko H.M., Xorol"s"kyj O.V. (elektronnyj resurs) // Social"no-ekonomichni transformacyi v epoxu hlobalizacyi: materialy 6 Vseukrayins"koyi naukovo-praktychnoyi konferencyi (Poltavs"kyj nacional"nyj pedahohichnyj universytet imeni V.H. Korolenka). – 2015. – S.167-171. – Rezhym dostupu: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/4348>
4. Onuchak L.V. Pedahohichni umovy orhanizacyi samostijnoyi pozaaudytornoyi roboty studentiv ekonomichnyx special"nostej: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04 / L.V. Onuchak. – K., 2002. – 21 s.
5. Orel L.O. Pedahohichni umovy orhanizacyi samostijnoyi roboty studentiv u konteksti reformuvannya vyshhoyi osvity Ukrayiny / Orel L.O.// Novi tehnolohiyi navchannya. – 2013. – N 76. – S. 265-270.
6. Pometun O.I. Encyklopediya interaktyvnogo navchannya / Pometun O.I. – K. APN, 2007. – 144 s.
7. Slobodys"ka O.A. Samostijna robota studentiv u konteksti osobystisno-oriyentovanoho navchannya (na materialy vyvchennya sociolohiyi) / Slobodys"ka O.A. // Suchasni informacijni tehnolohiyi ta innovacijni metodyky navchannya v pidhotovci faxivciv: metodolohiya, teoriya, dosvid, problemy: zbirnyk naukovyx prac". – Vyp. 34. – Kyuyiv-Vinnycya: TOV firma «Planer», 2012. – S. 430-434.
8. Sociokul"turni ta psyxolohichni aspekty adaptacyi osobystosti v suchasnomu sociumi: monohrafiya / N. Ye. Zavaц"ka, O. O. Levchenko, N. V. Provotorova, O. O. Hamaha, ta inshi. MONMS Ukrayiny, Sxidnoukr. nac. un-t im. V. Dallya. – Luhans"k, 2012. – 310 s.
9. Yakubovs"ka O.M. Samostijna robota u konteksti osobystisno-oriyentovanoho navchannya/ Yakubovs"ka O.M.// Orhanizaciya samostijnoyi roboty sluxachiv v umovax informacijnoho suspil"stva: materialy naukovo-metodychnoyi konferencyi. – Odesa: ORIDU UADU, 2002. – S.211-215.